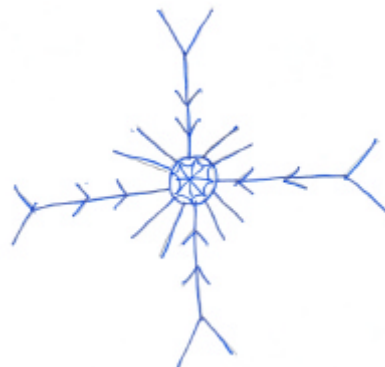

Eteenpäin se on sekin, sanoi mummo, kun lumessa kaatui!

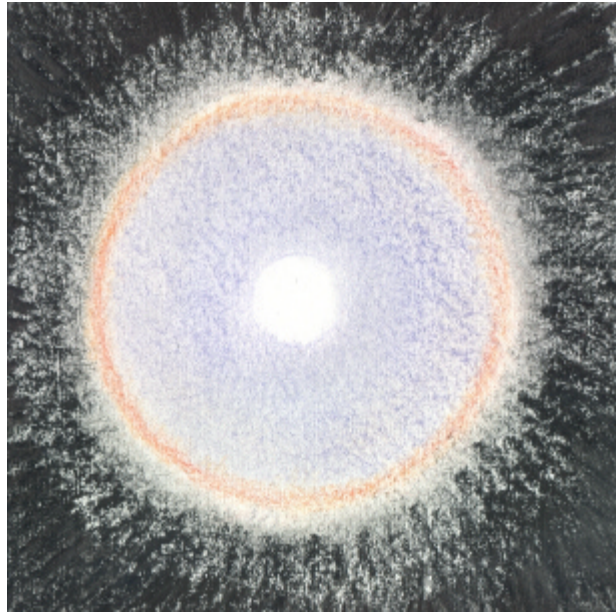
Lumitieto-kilpailun satoa keväällä 2004

Tekijät:

- Tero Mustonen, Tampereen ammattikorkeakoulu yhdessä
Itäkeskuksen peruskoulu / 3 C / Helsinki***
- Helsingin Suomalainen Yhteiskoulu – SYK / 4a ja Raini Sipilä / Helsinki
Nahkialan ala-aste / Toijala [5.- ja 6. luokka]***
- Onkilahden koulu / 3A –luokka ja Ritva Käräjämäki & György Kadar / Vaasa
Onkilahden koulu / 4A ja Päivi Hietanen – Kyntäjä / Vaasa***
- Palokan koulu / 9. luokan luonnontieteen valinnaisryhmä ja Markku Tossavainen / Palokka***
- Pappilan ala-aste / Maria Kouhia ja Tanja Rekiöja, 5. lk / Toijala [5.- ja 6. luokka]***
- Puumalan koulu / 7A ja Kauko Kruuse / Puumala [Yläaste]***
- Sorrilan koulu, 4b ja Mervi Heinonen / Valkeakoski***
- Sääksjärven koulu, 9B ja Jaana Kalliokoski / Lempäälä***
- Eero ja Jarkko Yrjölä, Keskustan ala-aste / 6. b / Toijala [5.- ja 6. luokka] kanssa***

*Tampereen ammattikorkeakoulu /
Snowchange-hanke / Environmental
Engineering, 2004*

Taras torstaina 5.2.2004, klo
05.45.

Maailmanluonnon säätiö WWF, Suomi

*© Snowchange-hanke sekä Kirjoittajat
& kuvittajat, 2004*

1. Johdanto

Snowchange, Lumimuutos on Tampereen ammattikorkeakoulun ympäristöinsinöörikoulutuksen hanke, joka alkoi 2001. Meillä koulutetaan englanniksi väkeä.

Lumimuutoksen synty kasvoi kasvihuoneilmiön ja ilmastomuutoksen huolesta. Jo 1990-luvulla kaavailimme hanketta, joka yhdistäisi tietoa ja toimintaa järkevässä suhteessa. Neljän vuoden ajan olemme täällä Lumimuutoksen kourissa haastatelleet paikallisia ihmisiä, kalastajia, metsästäjiä, poromiehiä, vanhuksia ympäri kalottialuetta Alaskasta Siperiaan.

Suomessa mukana oli Purnumukan ja Kaldoaivin saamelaisia, Pirkanmaan ammattikalastajia sekä Itämeren hylkeenpyytäjiä. Lumimuutos julkaisee näiden ihmisten ajatuksia ja havaintoja kolmen kirjan sarjassa kesällä 2004.

Keväällä 2003 Maailman luonnonsäätiön WWF:n kanssa syntyi ajatus siitä, että nuoret koululaiset voisivat haastatella isovanhempiaan, tuttaviaan ja muita vanhuksia menneistä ajoista, paikallisesta tiedosta ja säästä.

Monet haastatellut olivat sitä mieltä, että Suomen ilmasto on leudontunut eli talvella oli ennen kunnon pakkaset ja ne kestivät pidempään. ”*Siksi kesätkin vaikuttivat lämpimämmiltä*”, todetaan. ”*Talvet ovat nykyään leudompia, lunta on vähemmän ja kesällä on enemmän sinilevää*”, kertoi toinen.

Suomalaisten perinteinen tieto

Uskomme, että kieli, erityisesti paikalliset murteet ovat rikkaus.

Ne ovat uhanalaistumassa. Murteet, paikalliset sanat ja ilmaisut ovat osa ainutlaatuista kulttuurillista monimuotoisuutta. Paikallinen kieli ja termistö muodostavat tietojärjestelmän vailla vertaa. Halki pohjoisten alueiden eri kulttuurit, inuiiteista nenetseihin omaavat rikkaan kielellisen suhteen jäähän, lumeen ja säähän. Myös oma kielemme omaa useita erilaisia tapoja kuvata luontoa ja sen ilmiöitä. Erityisesti *perinteinen nuottakalastus* on esimerkki ”uhanalaisesta” tiedonlajista. Vanhempi polvi hallitsee huikkeen määrän tietoa, joka on pian nuorempien ihmisten tavoittamattomissa.

Nuottakuntien, pienyhteisöjen menneeseen elämään kuului tarinankerronta. Suullisen tiedon, paikallisten asioiden tuntemus oli elintärkeää elinkeinon ja selviämisen kannalta. Paikallinen tieto apaja-paikoista, kaloista, säästä ja sen ennustamisesta kulki eräkalastajapolvelta toiselle, naiselta naiselle, mieheltä miehelle. Perinteinen suomalainen kalenteri oli 13 kuukautta pitkä, kuukausien vanhoissa nimissä lumitieto on ollut hyvin tärkeää. Sanat, kuten *hankikuu, kuorikuu* olivat lumiolojen kuvaajia. Aikana ennen televisiota tarinat, kertomukset, vitsit, kalajutut ja myyttilliset kertomukset tarjosivat kaikille nuorisosta vanhuksiin mahdollisuuden oppia, kuunnella ja opettaa tarinankerrontaa. Talvi-iltojen hämärässä ajankulut luettiin Otavasta, kuusta, Väinämöisen viikatteesta [Orion]. Kalat kulkevat taivaallisen kuun mukaan, tiedettiin. Kuoreenkudut, muikut, lahnat sekä muut kalat määrivät talojen elämää ja aikaa, ehkäpä taikaakin.

Tämä pieni kouluprojekti oli yritys yhdistää sukupolvia ja leikkiä lumella, lumen sanoilla, kuten täällä aina on tehty. Tarinoita tulee kertoa aina.

Olemme koonneet yhteen oppilaiden keräämät tulokset. Se ei ole kattava otos suomenkielen kaikista olemassa olevista sanoista ja sanonnoista. Tulos kuitenkin yhteenveto oppilaiden innosta ja aktiivisuudesta. Sinällään se on merkittävä ja innostava matka omaan kieleemme ja kulttuuriimme, "lumitietoomme".

Osanottaja Liisa Ylönen, Vierumäen koulusta, Vantaalta kirjoittaa:

"Toisluokkalaiseni ovat tutkineet lumisanoja. Kävimme haastattelumatkalla läheisessä vanhainkodissa. Siellä oppilaat haastattelivat neljän ryhmässä vanhuksia... Tapaaminen oli mukava. Lapset esittivät myös kaksi laulua ja säestivät kanteleilla. Vanhukset olivat kovin suloisia ja ihastelivat lapsia. Tärkeä kontakti toteutui, kun oli mielekäs syy tapaamiseen. Vaikka teille ei olisi näistä tiedoista mitään hyötyä, niin oppilaille tästä työstä on ollut mielestäni paljon hyötyä. He ovat tehneet tutkimusta, kirjanneet tuloksia, joutuneet ottamaan yhteyttä isovanhempiinsa. Oletan, että isovanhemmista on ollut mukavaa, kun lapsenlapsi on soittanut ja kysellyt näitä asioita."

Haluamme kiittää oppilaita, yhteistyötahoja, kouluja ja osallistujia innosta!

Tampereella 17.6.2004,

*Tero Mustonen,
Tampereen ammattikorkeakoulu
[Oikealla nuoren Muhwan, 8 vuotta, näkemys Terosta. Muhwa kuuluu Nuu-chah-nulth-kansaan, ja on kotoisin Vancouverin saarelta, Kanadasta.]*

BY Muhwa

2. Lumi- ja jääsanat

ahkio = pulkka

ahtojää = esim. laivaväylän vieressä jäät menevät päällekkäin, ahtautunut jää

akva = vesi

ahvenpyry = pyry, jolloin ahven on syönnillään

auhto = kinos

avanto = jäähän tehty reikä, myös kalastusta varten

flossakka = kts. lossakka

hangen kierät = hangenkantamoiset

hahtuva = iso lumihutale

hankeinen = kantava lumikeli

hankikanto, hangenkanto,

hankikanto, hankikeli = hanki kestää liikkumisen sen päällä, hiihtäen tai kävellen, on ollut yöllä kova pakkasen, voi tulla *niin* kovaksi, että eräänä kevättalvena 1960-luvulla kylän pojat ajoivat polkupyörällä hankea pitkin, vain vähäisiä jälkiä jäi [tarina Helsingistä].

hankikeli = kantava lumikeli

hauhto = tielle kiertyvää irtonaista lunta

helmikuu = jää sulaa puiden oksilla vedeksi, ja pisarat valuvat riippuviin oksiin päin. Illan tullen pisarat jäätyvät. Lounais-Suomen murteella: *'Mettä on jäähelmes.'*

hikilaudat = sukset

hiere = viti

hiivailee = sataa vain muutamia hutaleita

hile = jääkide, siru

hirsi = routa

hohkajää = hauras jää

huopatossut = perinteiset suomalaiset talvijalkineet

huurre = jäätynyttä lunta pinnalla

huurrekukka = jääkukka

hyhmä = kylmän aiheuttama höyry ikkunoissa

härmä = jollekin pinnalle tai maahan kerääntynyt jää / lumi

höttö, hölse = viti

höyty = viti

iljanne = liukas jääpinta

jalkaisku = runsas lumisade

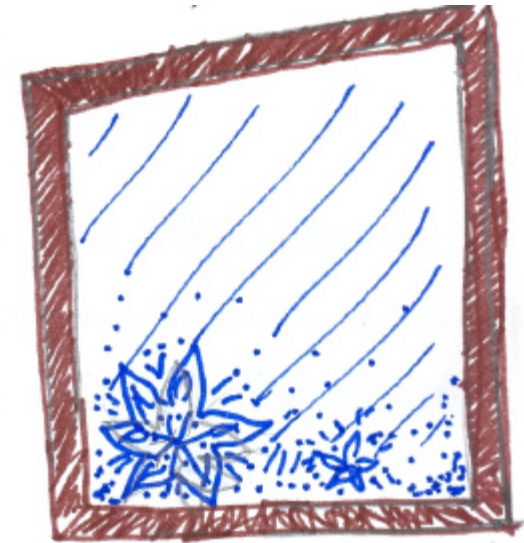
jalkarätti = iso lumihutale

jylittynyt jää = jyrkän kallion pintaan muodostunut jääpeite

jäähelmi = jääpisara puussa

jääteli = jäärykkiöt

jääkukka = Kovalla pakkasella [yli -20 astetta pakkasta] ikkunoihin tuli jäinen huurre, jota sanottiin jääkukaksi. Ennen oli erityistä lakkaa, jota siveltiin ikkunaan, että tulisi tälläinen kukka.

jääpolte = keväällä pelloille kertyvä jää
jääpuikko = räystästä riippuva jäätynyt vesi

kahva = jään päälle nousee vettä, joka jäätyy uudelleen

kaljama, kalijamikko = liukas keli, erittäin liukas

karstanne = hankikanto

karvahattu ilma = kovat pakkaset

kelirikko = sulamisen yhteydessä maa kopperalla, vaikeakulkuinen esim. tie

kerhanki = talvella kovettunut hanki

kerstehanki = hankikanto

kevähanki = kiiltelevä, kantava lumihanki

kiintojää = kova jää

kimmeltää = lumi kimmeltää

kinokset = kasaantunutta lunta

kirrikanto = kova hanki, jolla voi kävellä
kirsikeli = hankikanto, maa on roudassa, eli jäänyt, koppuralla.
kitkalumi = pakkaslumi, viti
kitistä = jää kitisee, pitää ääntä
kohmojää, kohvajää = Jään päällä oleva vesi jäätyy, on to kaksikerroksinen jää
krokijää = isoiksi paloiksi lohkeileva jää (vanha pilkkireikä)
kropo = viti
kuura = puissa kuura, kerääntynyt lumi puihin tms., vesi jäätyy
kylmänvihhat = paleltumat
kynskatko = hanki upottaa, välillä kantaen
kärrykeli = tiellä ei ole lunta/jäätä, voi kulkea kärryillä
lainetuisku = tuuli muotoilee lumen maahan lainemaiseksi.
laviini = lumivyöry
leesaa = *leesaa aika lailla*, kova pakkanen
leippo = jäälautta
lolleroittee = lunta sataa suurina hiutaleina
loska, lossakka, flossakka, lotja = nolla-asteista, sulaa lumimassaa maassa
luikas = liukas [Kemijärvi]
lumi = (yks. partitiivi: lunta, mon. genetiivi: lumien t. ylät. luntien)

1. *jääkiteistä koostuva valkea jauhemainen t. hiutaleinen aine t. kiinteämpinen massa. Uusi lumi. Ensilumi. Pakkas-, vitilumi. Lumi peittää maan. Lumi sulaa, lumet sulavat. Lunta sataa, pyryttää, tuiskuaa, tupruttaa. Kahlata lumessa. Luoda lunta. Vaatteet lumessa lumisina. Se on menneen talven lunta, lumia vanha, unohdettu seikka. Näillä lumilla tänä talvena. Antaa tulla lunta tupaan [= tuli mikä tuli, valmiina ollaan, ei tässä pelätä tms.]¹*
lumenhärmä = ensilumi
lumihilse = kun lumi jäätyy maahan
lumisokeus = yleensä väliaikainen näönheikennys lumen ja auringon yhteisvaikutuksesta
matikkapyry = helmikuun pyry, sataa paljon lunta, jonka aikana made liikkuu, käy pyydykseen.
musta jää = syksyinen petollinen jää esim. tien pinnassa
myry, möry, myrä = huono keli talvella, kts. myräkkä
myräkkä = lumimyrsky
napakiikku, napakeinu = Lelu. Ringin keskellä oli iso puinen tolppa, jossa oli kiinni pitkä lauta. Laudan päässä oli puinen kori, jossa istuttiin. Käytiin istumaan jonkun antaessa vauhtia. Erkki Luoto, 76, Lappeenrannasta muistaa, että lasi pienenä kirkonmäkeä isolla ja vanhalla reellä. Laskivat Kososen Pekan aita päin.

Vanhemmat ajattelivat reen olevan liian vaarallinen mäenlaskuun ja he ottivat reen pojilta pois.

narskuu, narahtaa, narahtelelee, narisee = lumi
nattura = viti
neitsytlumi = viti
nietokset, nietos = kun sataa lunta maahan, tuulee, syntyy kinos
niljakas = liukas, jäinen
niljake, nuljake, nujake = liukas keli
nuoska = suojalumi
nöyhtälumi = viti
paakkuuntuu = lumi kerääntyy, esim. suksenpohjaan paakkuuntuu
paanne = tiivistynyt lumi tiellä
pakastaa = alkaa pakkanen, lämpötila putoaa
pakkasensiemen = viti
pakkaskeli = kylmä sää
pakkaslumi = Kylmän sään lumi
pauke, paukkupakkanen = kova pakkassää
paukkuu = jää pitää ääntä, paukkuu kovalla pakkasella
peilijää = liukas jää

penkka = lumipenkka
pillijää = hauras kevätjää
polanne = polkeentunut, tallattu lumi
puikkojää = keväällä heikot jäät
pulverilumi = pulverin kaltainen lumisade
purku = luminietos, myös kova lumipyry
puuterilumi = uusi lumi
pyry, pyrylumi, pyrysää, pyräkkä, pyryttelee, pyryttää, pyryää = voimakas lumisade
pälvi = sula kohta lumessa
pääkallokeli = todella liukas sää
rae, rakeet, raekuuro = jäätyneitä sadetta, pieniä kimpaleita, jäätyneitä sadepisaroita
railo = jäähän auennut rako
rasahtele, ratisee = jäät ovat lähdössä keväällä
rekikeli = tiellä on lunta, voi kulkea reellä

relluilla = ohutta jäätä
riite = ohut jää, ”järvi voi olla riitteessä”
ritisee = jää pitää ääntä, voi olla merkki heikoista jäistä
rospuutto, rospuuttokeli = huono keli, loskakeli, kelirikko, rekikelin ja kärrykelin välissä oleva aika
rouste = maan pinnassa oleva epätasainen jää
routa, routaa = maa on jäässä, ikirouta
rova = jääryöyppi
ryöppy = viti
rämpsyää = tuulinen räntäsade
räntä = lähes sulaa lumisadetta, sulaa maahan osuessaan
räpäsä, räpsä = räntä
rättitöppönen = isoja lumihietaleita
röysteikkö, rösö, roustikko = epätasainen jäätikkö, esim. tiellä, sohjosta uudelleenjäätynyt jää
salpietari = sataa rakeita
sarvijauho = viti
sirn = lumijää
sevä = kantava lumikerros
siukale = harvakseltaan satava lumi, myös viti
sohjo, sohju = sulamispisteessä olevaa lunta maassa, raskasta nuoskalunta
sokerilumi = suurikiteinen lumi
sula = sula paikka jäällä, usein vaarallinen ansa virtaavassa paikassa

suoja, suojaää = nollan tai hiukan plusasteen paikkeilla oleva sää
sulpukkaa = sohjoa
suppoaminen = lumi sekoittuu veteen puuroksi
talvite = järven tai meren jäälle luotu ajoneuvon kestävä tie, lunta luomalla, joskus kastelemalla, pakkasen kovettaa
teräsää = Syksyn kova jää, kovat [ensij]jäät
tihnuttaa = sataa lumentapaista vettä
timantti = kiiltävä hanki
tuisku = lunta sataa voimakkaasti
tulipalopakkanen = voimakas pakkasen
tuppuri = ?
triivu = lumikasa
triivuttaa = tuuli vie lunta maan pinnalta
tuivailee = ”lunta tuivailee”, harva lumisade
tulipalopakkanen = kova pakkasen
tuivertaa, tuiskuttaa, tupruttaa = sataa voimakkaasti lunta
tuoksulumi = tuulen lennättämää lunta
tuppurakeli = lumipyry
tykkylumi, tykkilumi, tökkölumi = tiukkaan pakkautunutta lunta, puiden oksilla olevaa lunta

töhry = pyryilma, voimakas lumisade
töppösilma = kova pakkanen
uhku = jäsohjo, myös jäälle nousseen veden ja lumen hyhmäkerros
umpijää = paksu järvenjää, myös olotilasta, "olla umpijäässä", eli kylmissään
uuveavanto, uuruujää = lähteen tai kiven yläpuolelle keväällä muodostunut avanto
ypyli = viti
valli = lumipenkka, lumivalli
valpurinklot = Vapun aikaan satanut lumi
vesikeli = kiiltelevä vesi, joka laskeutuu lumen päälle
vesikelkka = Hankikelillä käytetty kelkka, jolla "mentiin pellolla". Pieni reki, johon mahtui 3 – 5 henkilöä. Se

tehtiin puusta, n. 150 cm pitkä ja sillä haettiin myös halkoja.

viti = ensilumi
vokki = vanhanajan "stiiga", kelkka. Pikkupojat kisasivat talvella, kuka laskisi mäen nopeimmin. Vokissa oli jalkoina vanhat luistimenterät. Siinä oli kaksi puulevyä ristikkäin. Istuimen kohdalla oli heinäsäkki pehmusteena.

3. Tuulitieto

ahava = jäätävä tuuli
avotuuli = takaapäin tuleva tuuli
fläkä = tyyni [Varkaus]
huipputuuli = vuoren tai tunturin huipulla oleva tuuli

humisee = tuuli puhaltaa [metsä humisee tuulessa]
huokii = tuuli puhaltaa
kalatuuli = tuulen mukana tulee kalan haju [järven rannalla]
kare = heikko tuuli
kohista = tuuli kohisee, vrt. humisee
lee = hiljainen myötätuuli
läkkityyni = peilityyni, tyven
maatuuli = ollessasi järven rannalla maalla tuulee ja puut heiluvat, mutta järvenpinta on aivan tyyni.
moinaa = tuuli tyyntyy
myräkkä = pyörremyrskyntapainen tuuli
myteri = kova tuuli
myrsky, tuuli talttuu = rauhoittuu
myötänen = myötätuuli
navakka = voimakas tuuli
laitanen = sivutuuli
lehmänhenkäys = lämmin kesätuuli
puhuri = ajoittainen kova tuuli, tuulen puuska
puuskatuuli = ajoittainen voimakaskin tuuli.
tormi = myrsky
tuuli käy selkosenaan = tuulee koko ajan
tuulispää = vihuri = puhuri
tuulenpyörre = hetkittäinen tuuli
tyrsky = voimakas [meri]tuuli
ompas pykäliä = tuulee kovaa
ukkosen iili = ukkosta edeltävä tuuli

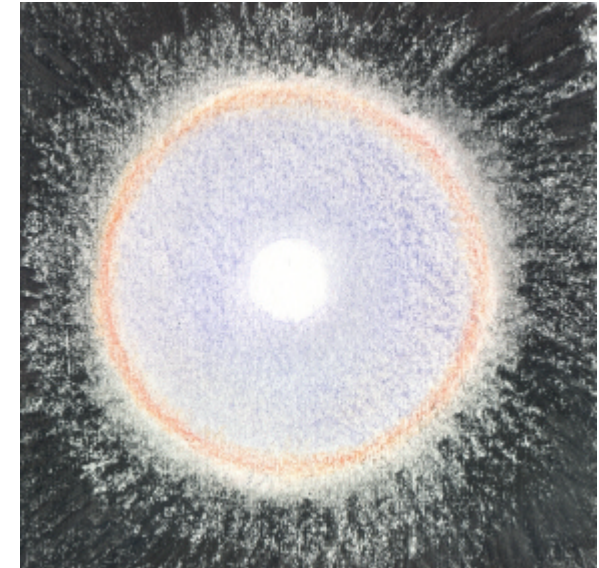
ulisee, ulisoo, ulvoo = tuuli pitää ääntä, voimakas tuuli
vari = lämmin tuuli
vastanen = vastatuuli
viheltää, vinkuu, vonkii, vonkuu = tuuli pitää ääntä, voimakas tuuli
vihuri = voimakas tuuli
viima = kylmä tuuli
vinkatuuli = lumituisku, kova tuuli
vire = heikko tuuli

4. Sääsanat

aamukahea, aamukaho = kevättalven aamun pakkaskeli
akkaan ilima = kova myrsky, lumi- tai vesisade
auer, autereininen = Lievempi sumu, joka voi olla himmeänä verhona auringon edessä
elosalamat = syksyinen salamointi
helottaa = aurinko paistaa
hyinen sää, huurova sää = kolea, kylmä sää
häikäisee = aurinko häikäisee
häikäraainen = utuinen, usvainen sää [Kymenlaakso]
häämöttää = juuri ja juuri nähtävissä oleva
jumalanilma = ukkonen
jynkkö = paksu poutapilvi [Kymenlaakson murre]
jyrinä, jyriisee = ukkosen ääni
kajastaa = aamu, aurinko tms.

kilottaa, kilo = aurinko paistaa
koiranilma = huono sää
kuiskii = tuuli, sää
krapajaa, kropajaa = sade kropajaa talon katolla / kattoa vasten
kuulakko = seesteinen sää?
kurakko, kurakeli = likainen sää, likaista vettä / kuraa lentää
leuto = selkeä sää, ei voimakas
litisee, lotisee, litkuu = sade
loimottaa = aurinko
loistaa = aurinko
lokkeropouta = Vain pilvenlonkeroita taivaalla ja muuten selkeää.
läiskyy, lätisee, lätkey, lätäjää = sade
lyö klasiin = sade lyö lasiin
mollottaa = aurinko
myrskyaalto = hyökky
pilkistää, pilkottaa = aurinko tulee esiin, esim. pilvenraosta
piiskaa, piiskaa lasiin = sade
ploosat = tuulla
pläkki = todella selvä ilma
porottaa = voimakas auringonpaiste
rapisee, ratisee, ropajaa, ropisee, roiskuu = sade
ripsuttaa = sataa vähän
räijää = "aurinko räijää", häikäisevä auringonpaiste
räiskyy, räköttää = aurinko? [Varkaus]
sees, seesteinen = selkeä sää
sarastaa, sarastus = aurinko nousee, aamu
sataa laksohon.

suojaailma = suvi
talma = sumu
taras = Nykykielessä tuntematon kehä kuun ympärillä, valo taittuu pienistä jääkiteistä ilmakehässä, ei yleinen, jos ei harvinaisenkaan ilmiö, "kaunis, erikoinen"!

taras, torstaina 5.2.2004, klo 05.45

tihuttaa = sataa vähän
trompi, trombi = äkillinen myrsky
ukkonen = ukko yliherra
ukkonen jylisee / jyriisee, jylähtää
Ukko Yli-Jumala = Ukkonen
vari = kuuma
variksensaappaat = liian aikaisin menty keväällä vesiin
vihmoo = sataa vettä.

5. Sääsanonnat

Aamurusko, päivän paska.

*Aamurusko, päivän pasko, iltarusko
ilma kaunis.*

*Aamurusko, tulee huono ilma, iltarusto,
päivänkulta.*

*Akkaanviikolla sataa melkein joka
päivä.*

*Antaa tulla lunta tupaan ja jäitä
porstuaan. [= Ollaan valmiita ottamaan
vastaan mikä uhka tahansa.]*

*Antinpakkaset tietävät suojasäätä
jouluksi.*

*Antti aisoilla ajaa. = Ensilumi tulee
antinpäivänä.*

Aukiaahan se yksitalvinen lumikin. [=

*Lumessa pääsee hiihtämään.]
Auringon tai kuun ympärillä kun näkyy
kehä, niin kolmen päivän sisällä tulee
sade.*

Aurinko porottaa täydeltä terältä.

*Ehtooruska poudan nostaa, aamuruska
paidan kastaa.*

Ei kaakosta kauan kuivaan tuule.

*Ei lämmin luita riko eikä vilu vaivoja
vähennä.*

*Ei mene kesä vesittä, eikä talvi
pakkasitta.*

Ei marraslumi maassa pysy.

Ei pihjala kahta taakkaa kannan.

*Ei takella sukset nuoskalla, kun laittaa
kynttilää pohjaan.*

*Ensimmäisestä suojasta yhdeksän
viikon päästä lähtee jäät.*

Ennen kurki kuolee, kun suo sulaa.

*[=Jos kurki ei lähde etelään, se kuolee,
koska se ei saa talvella ruokaa.]*

*Etana, etana näytä sarves, onko
huomenna pouta.*

*Etelästä elämän tuulet. [Kun etelästä
tuulee, tulee parempaa elämää.]*

*Eteenpäin se on sekin, sanoi mummo,
kun lumessa kaatui!*

Heikinpäivänä katkeaa talvenselkä. [=

Talvi on puolivälissä.]

Helena, vesihelma.

Helmikuu helisee.

Helmikuu helistelee.

*Helmikuu helähyttää, maaliskuu maata
näyttää, huhtikuu humahuttaa. [jatko:*

*Huhtikuu humahuttaa, toukokuu
tomahuttaa.]*

*Helmikuun suoja, näläntuoja. [Vanhan
kansan sanonta, uskottiin, että jos on*

leuto sää helmikuussa, kevät tulee niin

myöhään, että vilja ei ehdi

tuleentumaan kunnolla ennen kun se

on korjattava.]

Helmikuun toinen silmä vettä vuotaa.

Helmikuussa toinen silmä vettä vuotaa.

Hermannilta heinään.

Hiutaleet suuria kuin rasaruskoja.

Huh hellettä, sano jänis pakkasesta.

*Huhtikuu humahuttaa, toukokuu
tomahuttaa.*

*Huhtikuussa puolin suksin, puolin
venein.*

*Idän ilmat ilkeimmät. [Idän suunnalta
tulee huonot ilmat.]*

Idästä ilkeät satehet.

Ilma on kuin morsian.

Ilma on kuin linnunmaitoa.

*Iltarusko on hyvä rusko, aamurusko
päivän paha.*

*Itä ei lakkaa tuulemasta eikä ankka
huutamasta ennen kuin sataa.*

Itätuuli kiskoo sadetta.

Itätuuli vie kalatkin kattilasta.

Jaakko heittää kylmän kiven veteen.

Jaakko tuloo mustiss housuus ja

heittää kylmän kiven. [Illat pimenevät

Jaakonpäivästä lukien.]

Johan nyt präiskyy ja kolajaa aiva

lauree. [lauree = jatkuvasti]

*Jos aamulla on kostea nurmikko, tulee
kaunis sää.*

Jos ei heilu Heikkinä eikä pauku

Paavalina, ei oo hellettä heinäkuussa.

Jos ei kylmä Kynttelinä, eikä pauku

Paavalina, ei tule kunnan kesää. [kts.

myös "paavalina"]

Jos ei ole Mikkelinriitteitä, ei ole

pyhänmiesten suvea.

Jos ei pauka paavalina eikä kylmä

kynttilänä niin on halla helmikuussa ja

talvi on keskel kessee.

Jos ei Simo siltoja tee, ei Anttikaan

aisoilla aja.

Jos kesällä on pihlajassa paljon marjoja, tulee talvella vähän lunta, koska pihlaja ei pysty kantamaan kahta taakkaa vuodessa.
Jos laskiaisena on poutasää, niin kesällä tulee marjoja.
Jos nurkat paukkuu, sää lauhtuu.
Jos lokakuussa sataa lunta lehteen, tulee tautinen talvi ja pitkä kevät.
Jos on lunta Mikkelinä, niin on loka loppiaisna.
Jos on sateenkaari, sen päässä on kulta-aarre.
Jos on usva uunna vuonna, niin on halla heinäkuussa.
Jos on tasa tammikuussa, niin helmikuussa heilahtaa. [= jos tammikuussa ilmat tasaisia, helmikuussa ne muuttuvat.]
Jos pääskyt lentävät alhaalla, tulee sade.
Jos sade ei kahteentoista mennessä taukoa, se ei taukoa koko päivänä.
Jos Sipinä pyryttää, sataa seitsemän viikkoa yhtäpäätä.
Jos suviyöt kylmenee, niin sitä kovempia ohria tulee.
Jos syyskuussa lehmänlanta jäätyy, niin se on maaliskuussa sulana.
Jos tammikuussa on oravankierä, on maaliskuussa oriin kierä. [Jos tammikuussa kantaa hanki oravaa, niin se maaliskuussa kantaa oriin.]

Jos talitintit tulevat ikkunalaudalle kurkistelemaan, niin tulee pakkassää.
Jos taivaalla näkyy reenjalasten muotoisia pilviä, tulee kaunis sää.
Jos talvella on poutaa, niin ensi kesänä heinänteon aikaan on myös poutaa.
Jos Tiburtiuksena on kylmää, tulee myöhäinen kevät.
Jos tuuli tekee kinoksia, kevät on tulossa.
Jos vappuna sataa, tulee sateinen kesä.
Jos Yrjönyönä kylmää, kylmä yhdeksällä viikolla.
Joulupäivä on jo kukonaskelta pitempi.
Järven pinnalla sateen tie.
Jää helisee sulaessaan [järvessä].
Jää on kaislassa, eli kun laine ensi kerran jäätyy helaksi kaislanrunkoon, yhdeksän viikon päästä järvi on jäässä.
Kaakosta ei kauan tuule, kun sieltä sataa.
Keväinen jää pettää, syksynen varottaa. [=Syksyllä merenjäätä ritisee ennen kuin pettää, keväällä jää petollisempaa]
Kevättä kentteliltä, kyntteliltä.
Kolmasti talvi pälvensä peittää.
Kuikka kun hihkaisee ensimmäisen kerran, niin kolmen päivän päästä se hihkaisee selällä. [Järvi on sula.]
Kuin sarvia krapaas.
Kun ilma vaihtuu, lantiot porottaa.

Kun kissa syö heinää, se tietää sadetta.
Kun kuulet kurjen äänen, älä mene lammenjälle. [Jää on heikkoa, ettei se kestä kävellä.]
Kun metsä mustenee, tulee huono sää.
Kun on kylmä huhtikuu ja märkä toukokuu, niin on täysi heinälato.
Kun on sumu illalla, silloin on halla aamulla.
Kun pihlajassa on paljon marjoja, tulee vähäluminen talvi.
Kun sateenkaari ilmestyy, sade loppuu.
Kun talvella näkyy reenjalakset tai tuulenkyynnet, niin sataa noin kuuden tunnin päästä.
Kun voikukka kukkii, on ohrankylvöaika.
Kuoloo kuin russakka pakkasessa. [= Syöpäläiset häviää]
Kustaa perunat maahan nakkaa. [=Perunansiemen pannaan maahan viimeistään 6.6.]
Kuta pakkasempi talvella sitä lämpimämpi kesällä.
Kuu kiurusta kesähän, puolikuuta peipposesta, västäräkistä vähäsen, pääskysestä ei päivääkään.
Kuukausi Matista Mariaan, siitä viisi vappuun.
Kuu kehäs, taivas tähes, taitaa tulla pyry peräs. [Lemiläinen sanonta.]
Kuunsirppi roikkuu kärjestään, tulee lumisade.

Kyllä se sade nyt on löyhäs. [Syksyn jatkuvista sateista]

Käk' kukkuu yhdeksän päivän päästä Vapun päivästä, vaikka hongankoppelossa.

Käy niin kova tuuli, että täytyy laittaa kaikki päälle, ja loput tuulen puolelle kainaloon.

Laskiaisena lasketellaan pitkiä liukuja ja huudetaan pitkiä pellavia.

Laskiaisena kun lunta sataa, niin kesällä on paljon itikoita.

Lauri pudottaa kylmän kiven veteen.

Lehmät tietää, milloin tulee ukkonen.

Leutoa säätä, jos taivas on illalla kuparinen.

Liisan liukkaat, Kaisan kaljamat.

Lumi narskuu laapikkaan alla.

Lumi on yhtä flossakkoa ja pieksut likoaa.

Luminen maaliskuu, poutainen kesä.

Lumi tuiskuaa.

Lunta tuuzai = Sataa kovaa lunta.

Lunta tulee kuin turkin hihasta.

Länsituuli on lämmin ja lempeä.

Länsituuli taivaanluuta. [Länsituuli vie pilvet mukanaan.]

Lämmin lokakuu tuo kylmän helmikuun.

Maailma on yhtenä pyrynä.

Maaliskuu maata näyttää, kujat, kajut tukkii, kaivot, kujat täyttää, huhtikuu humahuttaa, prennit kuivaa.

[=Huhtikuussa lumet sulaneet, alkaa tuulla.]

Maito happanee edellä ukkosen.

Mariana malolla, vappuna vaolla.

Markku vie marjat. [=Jos 25.4. on pakkasta]

Martin myrät.

Martti maita vahvistaa, Antti aisoilla ajaa.

Matikkapyryjä on helmikuussa. [=Made kutee tuolloin.]

Matista korsi lunta karttaa. [=Auringonlämpö riittää sulattamaan lumen korren ympäriltä.]

Matti kaivot kaivaa.

Matti kannot katkoo tai pistää jatkaa.

Mikonpäivä talvenportti, Vapunpäivä kesänportti.

Mikä sää Pärttylinä, se koko syksyn.

Mikä Mariana malolla, se vappuna vaolla. [=Malka olkikaton poikittainen tukipaino.]

Millaista säätä Niilonpäivänä, sellaista koko joulukuun ajan.

Minkä helmikuu helpottaa, sen maaliskuu maksaa.

Mitä ennen Kaisanpäivää tuiskuten tulee, se vetenä aidan alitse menee.

Mitä Mariana katolla ilku, sitä vappuna vaolla.

Mitä pitempi Matin parta räystäässä riippuu, sitä pitemmäksi kevät venyi.

Märkyyttä tuloo taivhan täyreltä.

Naisen nauru, kananlaulu ja iltaruskon puna ne paha ennustaa.

Niin kylmä, kun on jouluaattona on lämmintä Juhannuksaattona.

Niin monta tuntia, kun on aurinkoa adventtina, niin päivää, aurinkoa kesällä.

Niin paljon, kun on Marianpäivänä katolla, on vappuna maassa.

Nuoskakeli eli uhku oli suojasäällä.

Ole aina iloisella päällä, niin kuin kissa liukkaalla jäällä.
 Olla myrskyn silmässä (keskellä).
 Ompas hautovan kuuma.
 Oli niin kylmä, että tuli jäätyi takassa.
 [=Vanha sanonta, millä kuvattiin Ison Vihan 1710-1721 ankaruutta.]
 On koiran ilma.
 On yötä yökytellä Annanpäivän aikaan.
 Paavalilta aurinko lämmittää,
 mustalaista reen perään.
 Paavalina paukahtaa talven selkä poikki.
 Paha ilma ennustaa, jos sateenkaari on suora ja matala tai sen molemmat päät veteen paistavat.
 Pakkanen puree poskea.
 Parempi virsta vääriin kuin vaaksa vaaraan. [= Merenjäällä on parempi kiertää vaaralliset kohdat]
 Paukkuva pakkane Paavalinpäivänä tiesi hyvää kesää.
 Pettään päristäiset olivat kovia tuulia, männynkuori saattoi lähteä lentämään.
 Pohjatuuli menee yöksi akkansa seinälle. [Pohjoistuuli loppuu yöksi.]
 Pohjatuuli menee yöksi akkansa viereen.
 Pohjosesta polosen tuulet. [Tulossa huonoa elämää, kun tuulee pohjoisesta.]
 Pouviks' kuu kehii. [Kuussa kehä ympärillä, tulossa poutaa.]
 Pouta on paras heinämies.

Poutaa pilvi pohjoisessa, mutta pakkasta lännessä.
 Poudaksi kuu kerii.
 Poutia kuu kerii.
 Puikkoja pystyssä, kevätjää järnessä.
 Pyry pakkasen perästä, paha ilma pakkasesta.
 Routa porsaen kotiin ajaa.
 Sade ropisee.
 Sadetta syksyinen ruska, talven jatkoa keväinen.
 Sataa kaatamalla.

Sataa kuin Esterin....
 Sataa kuin lääsmannin saappaasta.
 Sataa kuin saavista kaataen.
 Sataa lunta kuin saavista kaataen.
 Sataa kissoja ja koiria.
 Sataa kuin jalkarättejä.
 Sataa niin, ettei sekaan mahdu.
 Sataa puikkoja terä ylöspäin.
 Sataa ämmiä äkeet selässä.

Satain suvet tulevat.
 Sateeks päivä sierii. [Haloilmiö auringon ympärillä.]
 Sateenkaaren päässä ei sada.
 Sateenkaaren päässä on kultaa.
 Sateenkuari [kaari] ilman lukko. = Sää pysyy samanlaisena. [Heinävesi, Savo]
 Sen verran suvella sadetta, kun on maaliskuulla sumua.
 Simo siltoja tekee, Martti maita vahvistaa. [= Simo tekee jäitä, Martinpäivänä pakkasia]
 Suvi suuresta lumesta.
 Syksyinen yö ratsastaa yhdeksällä hevosella.
 Syysmyrskyn aikaan Tapio pui rihtään.
 Syystä Perteliltä, kevättä Kyntteliltä.
 Taitaa olla ilma aivan päällä, kun alvarinsa välkkyy ja prakajaa.
 [alvarinsa – jatkuvasti, kaiken aikaa]
 Taitaa ruveta ilima sumenemaha sanoo tahooväöntäjä pakkasella.
 Tammikuussa tasaiset päivät takaisin maksetaan "lumena".
 Teerin kukerrus talvella ensikerran, niin yhdeksän viikon päästä se kukertaa sulassa maassa.
 Tihkusade vihmoo/tihmoo.
 Tuima on tuuli, pimeä on taivo, suuri on ulapalla aaltojen raivo. [=Kova myrsky]
 Tulee akkoja äkeet selässä. [=Sataa todella paljon.]
 Tulee huono ilma, kun tuulee idästä.
 Tuulen suunnassa oleva taivaanosa.

*Tuuli havisuttaa haavan lehtiä.
Tuuli moinaa. [=tyyntyy]
Tuuli rehkii sadetta.
Tuuli tuivertaa.
Tuuli vinkuu tai ulvoo nurkissa.
Tuuloo kota portilta. [= Pohjatuuli
puhaltaa.]
Tyyntä myrskyn edellä.
Urpona turkki päällä, Vappuna paita
päällä.
Uudenvuoden suojat.
Uusi lumi on vanhan lumen surma.
Uusi vuosi Pakkasherran, loppiainen
Pyyrukko.
Varis huutaa iltasella huomiseksi hyvää
säätä.
Varis raakkuu aamusella päiväksi
pahaa säätä.
Varis sajetta huutaa, harakka poutaa
nauraa.
Vettä sataa, aurinko paistaa.
Manalassa häitä juodaan.
Vetäjä lykkii. [=Tuuli vaihtaa usein
suuntaansa.]
Vietiin muurahaispesään keppi, jos
muurahaiset menevät ylös, tulee
myöhäinen syksy, ja jos alas, niin
aikainen talvi.
Vihkuu niin kuin Vihtorin vihta.
Yksi on, kun lämrest klaara nii ei oo
satte vaara.*

järven pinnalla sateen tie

kuolo kuin ruskakea pakkasessa =
syöpäläiset häviää

tuulo kota portilta = pohjatuuli
etana etana näytä sar ves onko
kuomenna pouta ^{riuhakas}

ukko yli jumala = ukkonen

iljan tein tie = liukas tie

tykkilumi = lunta kasaantuu esim.
paljon oksille ja oksat / koko puu
voi mennä poikki

Sarri

Haastatellut, ikä, nimi, paikkakunta nimen perässä, jos tiedossa

?, 54, Kannonkoski
Aalto, Viljo, 96, Munkkiniemi
Ala-Kivimäki, Ritva, 66, Lempäälä
"Arto", 62, Lehtimäki / Vaasa
"Arvo", 64, Vaasa
Back, Leena, 67, Ilmajoki
Erkki ?, 81, Jalasjärvi
Fanni, Maja, 83, Tampere
Halme, Impi, 92, Espoo
"Hannu", 56, Kulju
Hautamäki, Aarne, 72, Lempäälä
Heiskanen, Kyllikki, 74, Jyväskylä
Helavuori, Toini, 75, Helsinki
Helenius, Antti, 72, Pori
Helenius, Marja, 70, Pori
Helin, Pirkko, 72, Himanka
Huttunen, Ritva, ?, Puumala?
Hyvönen, Irma, 70, Helsinki
Ikonen, Hilda, ?, Puumala?
Ikonen, Lasse, 55, Helsinki
Jelekäinen, Saimi, ?, ?
"Jouko", 70, Lehtimäki / Vaasa
"Jussi", 64, Vaasa
Jyränki, Ritva, 72, Helsinki
Järvimies, Taimi, 78, Puumala?
"Kalevi", 65, Vaasa /Härmä
Kajanto, Pirkko, 75, Espoo
Kallankari, Olli, 81, Kalajoki

Kallankari, Ruth, 77, USA
Kesti, Vilho, 60, Malmi
Kivelä, Kauko, 80, Helsinki
Kivelä, Sirkka, 69, Helsinki
Koivusalo, Irja, 74, Puumala?
Kolho, Olli, 76, ?
Kolho, Pirkko, 75, ?
Koskinen, Tuula, 60, Tampere
Kosonen, Pentti, 60, Helsinki
Koukelo, Saima, 88, Pertunmaa
Kuunila, Jorma, 58, Tampere
Köykkä, Irma, 46, Vaasa
Leino, Kyllikki, 56, Isokyrö
Leppo, Kimmo, 60
"Lilli", 74, Karjala
"Liisa", 62, Laihia / Vaasa
Luoma, Maila, 66, Helsinki
Luoto, Erkki, 76, Lappeenranta
"Matti", 65, Hämeenkyrö
Merilampi, Tuula, 60, Helsinki
Minkkinen, Paula, 67, Helsinki
Muurimäki, Niina, "yli 60 ", Vaasa
Mäkelä, Eila, ?, ?
Mäkelä, Erkki, ?, ?
Mämmioja, Anna-Leena, 60, Helsinki
Männikkö, Ulla, 76, Espoo
Niemi, Marina, 63, ?
Nurminen, Ritva, 68, Ylistaro
Nyyssönen, Sirkka-Liisa, 80, Helsinki
Närhi, Hilja, 74, Puumala
Paavolainen, Ritva, 78, Helsinki
Palm, Väinö, 76, Lempäälä

Parkkinen, Irma, 67, San Francisco /
Kuhmoinen
Parkkinen, Kalevi, 71, Pieksämäki
"Pasi", 55, Puumala
Pellinen, Pipsa, 56, ?
Peltoniemi, Pentti, 65, ?
"Reijo", 58, Luvia
Saarikoski, Ritva, 74, ?
"Sakke", 56, Puumala
Saharinen, Mauno, 61, Varkaus
Salmi, Sylvi, 75, Helsinki
Salokorpi, Helena, 59, Vaasa
Salokorpi, Paavo, 62, Nurmo
Salonen, Eija, 69, Uusikaupunki
Schwarz, Hilikka, 60, Lempäälä
Setälä, Tuula, 65, Helsinki
"Sirpa", 64, Ikaalinen
Smeds, Aune, 62, Alavus
Sormunen, Irmeli, 73, Helsinki
Sormunen, Yrjö, 73, Helsinki
Suikkanen, Leila, 62, Lempäälä
Sundberg, Marjatta, 57, Vantaa
Suojärvi, Tauno, ?, Helsinki
Syrjänen, Anna-Liisa, 64, Virrat
Syrjänen, Antti, 67, Virrat
Tallus, Raija, 62, Lempäälä
Tamminen, Reino, 66, ?
Tapanainen, Martti, 63, Härmä
Tapanainen, Raija, 63, Härmä
Tervakangas, Pirkko, 62, Helsinki
Tiihonen, Liisa, 67, Helsinki
Tiihonen, Paavo, 64, Helsinki
Tiitinen, Marja, 67, Helsinki

Tiitinen, Pentti, 67, Helsinki
Tuira, Kristiina, 56, Helsinki
Tuominen, Pirkko, ?, Helsinki
Uotinen, Eila, 62, Helsinki
Urpiola, Erkki, 72, Laihia
Uusitalo, Taimi, 70, Jalasjärvi
"Pappa" Väyrynen, 66, Helsinki
"Veli", 67, Hämeenkyrö
Viljakainen, Seppo, 64, Valkeakoski
Vuorikainen, Astrid, 88, Ruskeasuo
Vuorisalo, Tapio, 62, Helsinki
Vörlund, Kirsti, 64, Parkano
Vörlund, Veikko, 70, Parkano
Yli-Kokko, Liisa, 61 Kauhajoki
Öhberg, Ilkka, 55, Lempäälä

Haastattelijat / Osallistujat

Itäkeskuksen peruskoulu / 3 C /
Helsinki
Helsingin Suomalainen Yhteiskoulu –
SYK / 4a ja Raini Sipilä / Helsinki
Nahkialan ala-aste / Toijala [5.- ja 6.
luokka]
Onkilahden koulu / 3A –luokka ja Ritva
Käräjämäki & György Kadar / Vaasa
Onkilahden koulu / 4A Vaasa ja Päivi
Hietanen – Kyntäjä / Vaasa

Palokan koulu / 9. luokan
luonnontieteen valinnaisryhmä ja
Markku Tossavainen / Palokka
Pappilan ala-aste / Maria Kouhia ja
Tanja Rekiöja, 5. lk / Toijala [5.- ja 6.
luokka]
Puumalan koulu / 7A ja Kauko Kruuse /
Puumala [Yläaste]
Sorrilan koulu, 4b ja Mervi Heinonen /
Valkeakoski
Sääksjärven koulu, 9B ja Jaana
Kalliokoski / Lempäälä
Eero ja Jarkko Yrjölä, Keskustan ala-
aste / 6. b / Toijala [5.- ja 6. luokka]

¹= CD-PERUSSANAKIRJA 1997,
KOTIMAISTEN KIELTEN
TUTKIMUSKESKUKSEN JULKAISUJA
94, ISBN 951-37-2076-4, ISSN 0355-
5437.

